

İNFORMASIYA CƏMIYYƏTİ VƏ TƏHSİL

İlhamə HÜSEYNOVA

*AMEA Fəlsəfə və Sosiologiya İnstitutunun
"İnformasiya cəmiyyətinin fəlsəfəsi və
sosiologiyası" şöbəsinin elmi işçisi*

MÜASİR DÖVRDƏ MİLLİ TƏHSİL SİSTEMİNİN İNKİŞAFI

Hər bir dövlətin və bütövlükdə, cəmiyyətin inkişaf səviyyəsini və iqtisadi tərəqqisini ölkənin malik olduğu təbii sərvətlərindən daha çox onun təhsilinin, elminin inkişaf səviyyəsi müəyyən edir. Müasir dövrdə bu mühüm sosial-iqtisadi amilin həlli ön plana keçir və xüsusi aktualıq kəsb edir, çünki elmi-texniki tərəqqinin və elmi-texniki inqilabın nəticələri, əhalinin bilik səviyyəsi, onların texniki bilik və bacarıqlara yiyələnməsi, həyat səviyyəsinin yüksəldilməsinin və bütövlükdə, ölkənin sosial-iqtisadi inkişafının başlıca və əsas təminatçısı kimi çıxış edir. Bütün bunlar insan vəsiyyəti ilə insan fəaliyyəti ilə reallaşdırıldığına görə insanın özünün texniki bilik və bacarıqlar ehtiyatının formalaşmasına xüsusi diqqət yetirilməli, onun təhsil alması və ixtisas hazırlığı üçün dövlət tərəfindən, habelə bütün mənbələrdən ayrılmış vəsaitin-kapitalın, insan kapitalının həcmi və kəmiyyəti daim artırılmalıdır. İqtisadi artım üçün elə bir dövr gəlib çatmışdır ki, bütün kapital, investisiya qoyuluşlarından istifadənin öndündə, onlardan istifadədə insan kapitalı başlıca yer tutmalıdır.

Müstəqil Azərbaycan Respublikasında təhsilə, onun inkişafına xüsusi diqqət yetirilməsi, strateji əhəmiyyət daşıyan bir sahə kimi götürülməsi də təhsilin cəmiyyətin həyatında oynadığı rol, ölkə əhalisinin böyük bir hissəsinin mənafeyi ilə əlaqədardır. Azərbaycanda təhsilin və elmin inkişafının yeni mərhələyə qaldırılmasında Ümummilli Lider Heydər Əliyevin böyük xidmətləri olmuşdur. Ulu Öndər Heydər Əliyev Azərbaycanın davamlı inkişafının yeganə yolunu məhz yüksək təhsildə, xalqın maariflənməsində görürdü. O, elmin, təhsilin inkişafına milli dövlət quruculuğu prosesinin zəruri əsası kimi yanaşmış, xalqın intellektual səviyyəsinin yüksəlməsini vacib vəzifələrdən biri hesab etmişdir. Ulu Öndər ölkəyə rəhbərliyi dövründə Azərbaycan təhsilinin tərəqqisinə xüsusi önəm vermiş, mövcud potensialı ölkənin gələcək inkişafının elmi əsaslar üzərində qurulmasına, mədəni-intellektual resursların gücləndirilməsinə, layiqli vətəndaşların yetişdirilməsi işinə səfərbər etmişdir.

Ulu Öndərin imzaladığı sərəncamlarda təhsil islahatlarının uğurla həyata keçirilməsi, Azərbaycanda təhsil standartlarının yeni dövrün tələblərinə uyğunlaşdırılması prosesinə böyük təkan verilmişdir. Bu sənədlərdə müəyyənləşdirilən vəzifələrə uyğun olaraq milli təhsilimizin məzmunca təkmilləşdirilməsi, müasir dünya təcrübəsi və milli ənənələr əsasında inkişafı təmin edilmiş, azərbaycançılıq ideologiyasını özündə əks etdirən tədris proqramları, çoxsaylı dərslilər hazırlanmış, ayrı-ayrı təhsil sahələri və fənlər üzrə yeni standartlar tərtib edilmişdir.¹

İKT sektorunun inkişafına xüsusi diqqət yetirən Heydər Əliyev, bu sahədə də inkişafa nail olmaq üçün mühüm addımlar atmışdır. O, dünyada gedən prosesləri diqqətlə izləyərək və uzaqgörənliklə qiymətləndirərək 2003-cü il fevralın 17-də "Azərbaycan Respublikasının inkişafı naminə informasiya və kommunikasiya

¹ "Azərbaycan" qəzeti, 13 noyabr 2009-cu il.

texnologiyaları üzrə Milli Stratejiya (2003-2012-ci illər)"ni təsdiq etməklə ölkəmizdə informasiya cəmiyyəti və onun mühüm tərkib hissəsi olan elektron hökumət quruculuğuna start verdi. Onun təklif və təvsiyələri ölkədə təhsilin təşkili və inkişafının proqramına çevrilmiş, insan kapitalının reallaşdırılmasına ciddi əhəmiyyət verilməmişdir.

İnsan kapitalı işçi qüvvəsində texniki bilik və bacarıq ehtiyatının toplanmasını ifadə edir. Çünki bunsuz işçi qüvvəsi müasir elmi-texniki inqilab və elmi-texniki şəraitdə fəaliyyət göstərə bilməz. Məhz insan kapitalı öz mahiyyəti etibarilə insanda texniki biliklərin və bacarıqların artması sayəsində mövcud ehtiyatlardan daha faydalı istifadəni, hətta istehsal imkanlarının məhdudluğu şəraitində daha yüksək nəticələrə nail olunmasını şərtləndirir. İnsan kapitalı iqtisadi imkanlara deyil, əqli imkanlara görə daha çox məhsul və nemət istehsal etməyə imkan verir.

Texniki bilik və bacarıqlar ehtiyatı ilə zənginləşmiş işçi qüvvəsi adi, ixtisas və təhsil almamış işçi qüvvəsinə nisbətən elmi-texniki tərəqqini daha sürətlə inkişaf etdirir, onun nailiyyətlərindən bacarıqla və səriştəli istifadə edir, nəticə etibarilə daha çox mənfəət, gəlir və məhsul yaradır, əhalinin daha fırvan yaşamasına maddi imkan formalaşdırır. İxtisaslaşmış kadrların hazırlanmasına qoyulmuş kapital müəyyən əmək sahəsində səriştə və təcrübəyə malik inkişaf etmiş, həm də ixtisaslaşmış işçi qüvvəsidir. İnsanın buna malik olması üçün ona müəyyən təhsil lazımdır və ya o, xüsusi hazırlıq mərhələsindən keçməlidir. Azərbaycanda təhsilin inkişafı və xalqımızın gələcəyi üçün sağlam vətəndaşların yetişdirilməsi əhəmiyyətli məsələyə çevrilmişdir. Bu, ilk növbədə dövlətin müəyyənləşdirdiyi təhsil strategiyasının tələbidir. Hansı sahədə fəaliyyət göstərməyimizdən asılı olmayaraq hər birimiz bu ali məqsədin reallaşmasında yaxından iştirak etməliyik. Çünki

xalqımızın gələcəyi və modernləşmiş dünyaya inteqrasiyanın yeganə yolu məhz təhsilin inkişafından asılıdır.

Müasir dövrdə də təhsilin inkişafı ön plana çəkilmiş, ölkə Prezidenti cənab İlham Əliyevin imzaladığı sərəncamlara uyğun olaraq dövlət proqramları yerinə yetirilməyə başlanmış, Milli Məclis tərəfindən "Təhsil haqqında" Qanun qəbul edilmişdir. Bütün bunların sayəsində təhsilin inkişafı, insan kapitalının formalaşması istiqamətlərində xeyli iş görülmüşdür. Bakı şəhərində yeni məktəb binasının açılışında Azərbaycan Respublikasının Prezidenti İlham Əliyev demişdir: "İqtisadi inkişaf sürətinə görə Azərbaycan qabaqcıl ölkələr sırasındadır. Biz bu maddi dəyərləri, iqtisadi potensialımızı insan kapitalına çevirməliyik. Çünki insan savadı, biliyi onun gələcək həyatını müəyyən edir, ölkənin hərə-tərəfli inkişafına xidmət edir və beləliklə, ölkənin intellektual potensialı möhkəmlənir. Bugün vaxt gəlibdir ki, biz məhz bu sahəyə sərmayələr qoyaq".²

XXI əsrin "Təhsil əsri" elan edildiyi bir dövrdə ölkəmizdə təhsilə ayrılan vəsait ildən-ildə çoxaldılır. Uzun illərin təcrübəsi göstərir ki, elm və təhsil hər bir dövlətin davamlı sosial-iqtisadi və mədəni yüksəlişində mühüm rol oynayır. Təsadüfi deyildir ki, yeni dövrün tələblərinə cavab verən fəal maarifçilik kursunun həyata keçirilməsi, mütərəqqi yeniliklərin tətbiq olunması yolu ilə milli təhsil sisteminin müasirləşdirilməsi, bir ictimai-iqtisadi formasiyadan digərinə keçid mərhələsində bu sahədə özünü göstərən obyektiv problemlərin aradan qaldırılması son illərdə Azərbaycanda reallaşdırılan dövlət siyasətinin ayrılmaz tərkib hissəsinə çevrilmişdir.

Bugünkü gündə, yəni Azərbaycanın müasir dövlətə çevrilməsi yönümündə addımların atıldığı bir zamanda elmin dərin sirləri-

² "Azərbaycan" qəzeti, 13 noyabr 2009-cu il.

nə yiyələnən, müasir texnologiyalardan istifadəni bacaran kadrlara böyük ehtiyacın olduğunu Prezident İlham Əliyev hər zaman bəyan edir. Təbii ki, bu məqsədin reallığa çevrilməsinə yardımçı olan ilk ocaq məktəblərdir. Heydər Əliyev Fondunun həyata keçirdiyi "Yeniləşən Azərbaycana yeni məktəb" layihəsi çərçivəsində yüzlərlə məktəb tikilmiş, əsaslı təmir olunmuş, dünya standartlarına cavab verən avadanlıqlarla təchiz olunmuşdur.

Bunu nəzərə almaq lazımdır ki, müasir dövr informasiya texnologiyaları əsridir. Məhz buna görə də, Azərbaycan təhsilində xüsusi xətt üzrə inkişafa həm də məktəblərin informasiya-kommunikasiya texnologiyaları ilə təchiz olunması daxildir. Bugün Azərbaycan məktəblərində şagirdlərin müasir texnologiyalarla bağlı məlumat alması, kompüterlərdən yüksək səviyyədə istifadə edə bilməsi, eləcə də bilik və bacarıqlarının artırılması üçün dərslər təşkil olunur ki, bu da təhsilin inkişafı üçün atılan addımlardır. Cənab Prezident İlham Əliyevin 10 iyun 2008-ci il Sərəncamı ilə təsdiq olunmuş "2008-2012-ci illərdə Azərbaycan Respublikasında təhsil sisteminin informasiyalaşdırılması üzrə Dövlət Proqramı" çərçivəsində görülmə işlər də böyük uğurla davam etdirilir. Belə ki, həmin proqrama əsasən, 20 məktəb "Elektron məktəb" pilot layihəsinə qoşulub. Milli Təhsil Portalının yaradılması, təhsil sisteminin formasiyalaşdırılması, ümumtəhsil məktəblərinə yeni kompüterlərin verilməsi və digər işlərin görülməsi, ümumilikdə, təhsilə göstərilən bu diqqət və qayğı ölkəmizin gələcəyi olan şagirdlərin, tələbələrin, gənclərin daha savadlı, bilikli, ağıllı, intellektual formada böyüməsi üçün edilən xidmətlərdir.³

Cəmiyyətin informasiyalaşdırılması müasir sosial proseslərin qanunauyğunluğundan biri olduğundan, Azərbaycanda da informa-

siya cəmiyyəti quruculuğu dövlətin əsas prioritetlərindən biri kimi uğurla davam etdirilir. Ölkəmizdə İKT sektorunun inkişafı, informasiya cəmiyyətinin formalaşmasının qanunvericilik bazasının yaradılması istiqamətində də mühüm addımlar atılmışdır. Azərbaycan Respublikasının Prezidenti cənab İlham Əliyev tərəfindən imzalanan "Xüsusi iqtisadi zonaların yaradılması haqqında" 6 mart 2007-ci il tarixli Fərman olduqca mühüm əhəmiyyətə malikdir. Bu fərmanda müəyyən edilən məqsədlərin reallaşdırılması ölkəmizdə texnoparklar, texnopolislər, innovasiya mərkəzlərinin yaradılmasına, alim və mütəxəssislərimizin elmi-texniki potensialından daha səmərəli istifadə etməyə, rəqabətə davamlı, elmtutumlu məhsulların istehsalına, nəticə etibarilə, informasiya cəmiyyətinin əsasını təşkil edən biliklər iqtisadiyyatının formalaşmasına böyük təkan vermişdir.

Hazırda ölkəmizdə hüquqi dövlət quruculuğu, güclü iqtisadiyyatın yaradılması, ölkənin müdafiə qüdrətinin yüksəldilməsi, əhalinin rifah halının yaxşılaşdırılması, insan inkişafının təmin edilməsi və s. məsələlərin həllində informasiya texnologiyaları mühüm rol oynayır. Respublikada İnternet mühitində virtual iş, təhsil, elektron-kommersiya, elektron biznes və s. kimi şəbəkə texnologiyalarının müasir imkanları daim araşdırılır, İKT bazarının inkişaf perspektivləri, informasiya cəmiyyətinin və iqtisadiyyatının formalaşması məsələləri təhlil edilir, müəyyənləşdirilir, mətnlərin avtomatlaşdırılmış maşın tərcüməsi istiqamətində elmi tədqiqat işləri görülür. İnternetin Azərbaycan qovşaqlarının infrastrukturunun genişləndirilməsi, onların funksional imkanlarının və səmərəliliyinin artırılması, Web-texnologiyası əsasında müxtəlif təyinatlı informasiya resurslarının yaradılması, həmçinin informasiya təhlü-

³ İ.Hüseynova. Dövlətin innovasiya inkişafında elmin rolu. // "Təhsil Ocağı" elmi-metodiki, publisistik jurnal. 2008, № 1, s.4-7.

kəsizliyinin təmin olunması problemlərinin həlli istiqamətində məqsədyönlü işlər aparılır.⁴

Müasir dövrdə cəmiyyətin və onun bütün sahələrinin inkişafı kompüterlərin artan intellektual imkanlarından və İnternetin informasiya resurslarından geniş istifadə olunması ilə əlaqədardır. Təhsilin informasiyalaşdırılması və təhsildə informasiya mədəniyyəti zamanın tələbidir və bu da özül-özlüyündə bir sıra tədbirlər kompleksinin həyata keçirilməsini tələb edir: təhsil müəssisələrinin maddi-texniki təminatı (kompüterləşmə); pedaqoji kadr hazırlığının yeni dövrün tələblərinə uyğunlaşdırılması və müəllimlərin informasiya mədəniyyətinin formalaşdırılması; İKT-nin tərdisdə tətbiqinə dair elmi-metodiki təminatın yaradılması; İnternet şəbəkəsinə çıxışın təmin edilməsi; müxtəlif fənlər üzrə elektron tədris resurslarının yaradılması; təhsil müəssisələrinin idarə edilməsində yeni İKT vasitələrinin səmərəli istifadə olunması; elektron dərslilər, distant tədris texnologiyaları və s.⁵ İKT sahəsində lider olmağın başlıca şərtlərindən biri də məhz, ölkədə güclü elm və təhsil sisteminin formalaşmasıdır. Təhsilini başa vuran hər bir məzunun informasiya cəmiyyəti şəraitinə uyğun olaraq yaşaya və işləyə bilməsi üçün, onun artıq tədris prosesində yüksək informasiya mədəniyyətinə yiyələnməsi vacibdir. Bu mədəniyyətin formalaşdırılması isə təhsil sisteminin vəzifəsidir. İnformasiya cəmiyyətində mütərəqqi Qərb dəyərlərini dərinədən mənimsəyən, qabaqcıl ölkələrin elmi-texniki yeniliklərini əxz edən, müasir idarəetmə təfəkkürünə malik ixtisaslı mütəxəssislərin yetişdirilməsi, eləcə də informasiya mədəniyyətinə malik gənclərin formalaşması vacib məsələdir.

⁴ Azərbaycan Respublikasında inkişaf naminə İKT-in tətbiqi və inkişaf etdirilməsinin milli strategiyası (İKTMS), 2003-2012-ci illər. B., 2003, s.2-5.

⁵ R.Əliquliyev, R.Mahmudova. İnformasiya mədəniyyəti: mahiyyəti və formalaşdırılması...www.csc.gov.az › word › İnformasiya Medeniyyət

Milli intibaha və yüksəlişə hesablanmış fəal maarifçilik misiyasını həyata keçirən dövlət başçısı cənab İlham Əliyev, təkcə sosial-iqtisadi inkişafa deyil, həm də elmi-intellektual tərəqqiyə xüsusi önəm verir. Bunun da bariz nümunəsidir ki, təhsildə dövrün tələbi ilə uzlaşan elm və təhsil islahatlarının həyata keçirilməsinə, insan kapitalının möhkəmləndirilməsinə, elmtutumlu texnologiyaların inkişafına yönəlmiş bir çox sərəncamlar imzalamışdır. Azərbaycan Respublikasının Prezidentinin "2008-2012-ci illərdə Azərbaycan Respublikasında təhsil sisteminin informasiyalaşdırılması üzrə Dövlət Proqramı"nın təsdiq edilməsi barədə 10 iyun 2008-ci il təxli sərəncamı çox tarixi bir qərarıdır və göründüyü kimi, informasiya cəmiyyətinin tam hüquqlu üzvü olmaq üçün, informasiya resurslarından səmərəli istifadə etmək, texnoloji vasitələrə yiyələnmək, informasiyanın xüsusiyyətlərinə yaxından bələd olmaq, neqativ təsirlərinə qarşı mübarizə aparmaq lazımdır. Respublikamız inkişafını sadəcə, təbii sərvətlərin gətirdiyi sərmayələrə bağlamır və mövcud resurslarını sırf insan faktorunun prioritetə çevrilməsi istiqamətinə yönəldir. Ölkə iqtisadiyyatının yüksək inkişaf tempi, ictimai-siyasi sabitliyin davamlı xarakter daşması, təhsilin və elmin dünya standartları səviyyəsinə qalxması üçün daha çevik islahatlar aparmağa imkan yaradır. Eyni zamanda, cəmiyyət həyatındakı sürətli dəyişikliklər milli təhsil konsepsiyasının daim müasirləşdirilməsini, iri dövlətlərin maarifçilik ənənələrinin mənimsənilməsinə, eləcə də mənəvi-intellektual intibaha xidmət edən siyasətin yeni əsaslarla davam etdirilməsini vacib məsələ kimi gündəmə gətirir.

Azərbaycan Prezidenti İlham Əliyevin milli təhsil sisteminin inkişafı və problemlərinin həlli istiqamətində həyata keçirdiyi davamlı siyasətin əsasında məhz, bu ali məqsəd dayanmışdır. Bu səbəbdən 2013-cü ilin oktyabr ayında "Azərbaycan Respublikasında

təhsilin inkişafı üzrə Dövlət Strategiyası” qəbul olunmuşdur.⁶ Bu strategiya qabaqcıl texnologiyalara əsaslanan infrastruktura malik təhsil sisteminin yaradılması üçün genişmiqyaslı tədbirləri nəzərdə tutur. Azərbaycanda aparılan təhsil siyasəti, informasiya cəmiyyətinin qurulması istiqamətində həyata keçirilən dövlət proqramları artıq öz müsbət nəticəsini verməkdədir. Ölkə rəhbərliyinin bugünkü dünyanın tələblərinə cavab verən kadr hazırlığına xüsusi diqqətlə yanaşması da Respublikada demokratik ölkələrin zəngin təcrübəsinə əsaslanan mükəmməl, çevik və mütərəqqi dövlət idarəçilik sistemi formalaşdırmaq niyyətindən irəli gəlir. Yüksək təhsil, bilik almaqla yaxşı mütəxəssis kimi yetişməyin və dövrün tələbi ilə informasiya mədəniyyətinə yiyələnməyin vacibliyi fikrinin ictimai şüurda getdikcə möhkəmlənməsi milli təhsil sisteminin gələcəyi ilə bağlı kifayət qədər ürəkaçan mənzərə yaradır.

Açar sözlər: təhsil, dövlət, elmi-texniki inqilab, tərəqqi, strategiya, təhsilin informasiyalaşdırılması.

İstifadə edilmiş ədəbiyyat:

1. “Azərbaycan” qəzeti, 13 noyabr 2009-cu il.
2. İ.Hüseynova. Dövlətin innovasiya inkişafında elmin rolu. // “Təhsil Ocağı” elmi-metodiki, publisistik jurnal. 2008, № 1, s.4-7.
3. Azərbaycan Respublikasında inkişaf naminə İKT-in tətbiqi və inkişaf etdirilməsinin milli strategiyası (İKTMS), 2003-2012-ci illər. B., 2003.

⁶ Azərbaycan Respublikasının təhsil sisteminə İslahat Proqramı, Azərbaycan təhsil siyasəti (1998-2004), I kitab, B.: «Çaşıoğlu», 2005, s.7-9.

4. R.Əliquliyev, R.Mahmudova. İnformasiya mədəniyyəti: mahiyyəti və formalaşdırılması ...www.csc.gov.az › word › İnformasiya. Mədəniyyət

5. Azərbaycan Respublikasının təhsil sisteminə İslahat Proqramı, Azərbaycan təhsil siyasəti (1998-2004), I kitab, B.: «Çaşıoğlu», 2005, s.7-9.

Ильхам ГУСЕЙНОВА

РАЗВИТИЕ НАЦИОНАЛЬНОЙ СИСТЕМЫ ОБРАЗОВАНИЯ НА СОВРЕМЕННОМ ЭТАПЕ

РЕЗЮМЕ

Уровень развития экономического прогресса каждого государства и общества в целом определяется большей частью не природными ресурсами, а уровнем развития его образования и науки. В настоящее время решение этого важного социально-экономического вопроса выходит на первый план и имеет особенную актуальность. В статье отмечается, что результаты научно-технического прогресса и научно-технической революции, уровень знаний населения, приобретение ими технических знаний и навыков являются главным гарантом повышения уровня жизни и социально-экономического развития страны в целом. Осуществляя активную просветительскую миссию, направленную на развитие страны, Президент Ильхам Алиев придает особое значение не только социально-экономическому развитию, но и научному и интеллектуальному прогрессу.